

Авдєєва Г.К.,

к. ю. н., ст. наук. співроб.,

*провідний науковий співробітник НДІ
вивчення проблем злочинності*

*імені академіка В. В. Сташиса НАПрН
України*

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Останнім часом в Україні, як і в усіх країнах світу, через стрімкий розвиток цифрових технологій здійснюється їх впровадження в усі сфери діяльності людини. Правопорушники також активно використовують сучасні інформаційні технології та окрім традиційних слідів своєї протиправної діяльності залишають електронні (цифрові) сліди.

Розвиток інформаційних технологій сприяє й зростанню кількості злочинів у цій сфері. Зокрема, у 2017 р. в Україні вірус Petya тимчасово заблокував роботу аеропорту «Бориспіль», «Укрпошти», «Укрзалізниці», «Укртелекому», «Ощадбанку» та низки інших державних і приватних установ. Частково була пошкоджена інформаційна система Кабінету Міністрів, окремих міністерств та навіть кіберполіції і судової системи. А в програмному забезпеченні Державної судової адміністрації України виявлено шкідливу програму MinerGate, за допомогою якої здійснювався видобуток електронних грошей (крипто-валюти) та прослуховувались розмови суддів [1].

Вчені-криміналісти і співробітники правоохоронних органів наголошують на необхідності розроблення нових механізмів щодо розкриття та попередження кіберзлочинів, виявлення і фіксації їх слідів, а також – вирішення проблем використання електронних доказів у судочинстві України.

Визначення поняття «електронні докази» відсутнє у Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК), але у ч. 2 статті 99 зазначено, що до документів, в яких міститься доказова інформація, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні).

Оригіналом документа відповідно до ч. 3 ст. 99 КПК України є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке саме значення, як і документу. Для електронного документу різниця між оригіналом і копією є умовною, оскільки як оригінал такий документ може надсилатися декільком адресатам одночасно.

На відміну від КПК, визначення електронних доказів надано у Цивільному і Господарському кодексах (ЦПК та ГПК відповідно), а також – у Кодексі адміністративного судочинства України (КАС). Зокрема, «електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)» (ч. 1 ст. 100 ЦПК України, ч. 1 ст. 96 ГПК України та ч. 1 ст. 99 КАС України).

Електронні докази відрізняються від інших джерел доказів (показань, речових доказів, документів, висновків експертів) тим, що вони створені за допомогою електронних пристроїв, зберігаються та розповсюджуються лише за допомогою електронних носіїв інформації та комп'ютерних або телекомунікаційних мереж. Вони стають доступними для сприйняття людиною лише після обробки засобами електронної техніки з відповідним програмним забезпеченням. Електронні докази легше змінити чи підробити, ніж традиційні форми доказів, тому питання забезпечення їх належності і допустимості є вкрай актуальними.

У законодавстві України чітко не визначені порядок збирання та забезпечення електронних доказів, способи їх дослідження, механізми ідентифікації особи, яка створила або поширила інформацію в електронній формі.

Згідно з ч. 2 ст. 100 ЦПК України, ч. 2 ст. 96 ГПК України та ч. 2 ст. 99 КАС України «електронні докази подаються до суду в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, притриманим до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Відсутність факту засвідчення електронного доказу електронним цифровим підписом слугує підставою для відмови суду у його визнанні належним і допустимим доказом.

Окрім цього, учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу (ч. 4 ст. 100 ЦПК України, ч. 4 ст. 96 ГПК України, ч. 4 ст. 99 КАС України). За відсутності цих даних суд відхиляє від розгляду електронні докази [2].

Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд може вилучити у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо ори-

гінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги (ч. 5 ст. 100 ЦПК України, ч. 5 ст. 96 ГПК України, ч. 5 ст. 99 КАС України). З цього приводу залишаються невирішеними ціла низка питань: 1. Що є оригіналом електронного документу, розміщеного на будь-якому web-сайті у вільному доступі? 2. Як особі, яка подає скопійований з web-сайту документ, отримати доступ до його оригіналу? 3. Чи може ця особа отримати безперешкодний доступ до комп'ютера, на якому був надрукований документ, або до фотокамери, за допомогою якої виготовлений фотознімок перед його розміщенням на web-сайті? 4. Яким є порядок ідентифікації автора електронного документу? 5. Як визначити дату складання та ідентифікувати автора документу, розміщеного на web-сайті? На практиці ці питання не мають відповіді. Тобто, фактично, належними електронними доказами у судочинстві України напевно можуть бути визнані лише ті, які особа, яка їх подає, виготовила особисто за допомогою власних електронних засобів або таких, до яких вона має безперешкодний доступ.

В усіх країнах світу час від часу виникають проблеми визнання електронних (цифрових) доказів судом [3]. Складність їх використання в суді виникає через те, що до моменту дослідження в суді інформація в електронній формі може бути видалена або змінена, що значно знижує шанси довести факт її достовірності.

Чимало проблем виникає при дослідженні у вітчизняному суді копій електронних листів. Суд вважає, що роздрукування з електронної скриньки не може вважатися належним доказом, оскільки неможливо ідентифікувати автора електронного листа, та незрозуміло, на яку електронну адресу було здійснено відправлення, а також неможливо визначити, чи був надісланий файл підписаним електронним цифровим підписом [4].

На відміну від України, у США згідно з правилом 901b (4) «Федеральних правил про докази для судів та магістратів США» ідентифікація автора електронного листа з метою визнання його належним доказом здійснюється за допомогою показань свідків, які бачили, як певна особа створювала та надсилала електронний лист. Допустимість електронного листа як доказу в США встановлюється за сукупністю таких ознак, як зовнішній вигляд, зміст, лінгвістичні та семантичні ознаки листа, наявність певних знаків, фірмових найменувань, написів, тощо [5].

Тобто, в окремих країнах світу поступово розробляються підходи до спрощення вимог щодо визнання електронних доказів судом. Однак в Україні через ускладнений та недосконалий процесуальний порядок подання електронних доказів в суд, їх використання у судочинстві є проблематичним.

Подолання існуючих проблем щодо визнання допустимими доказами інформації у цифровій формі є можливим за умови внесення до Кримінального процесуального кодексу спеціальної дефініції – визначення поняття «електронні докази» та розроблення «спрощеного» процесуального порядку їх фіксації і подання до суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Див.: Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 18 липня 2019 у справі № 757/36865/19-к. <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/83282281/>.

2. Див., наприклад: Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення господарського суду м. Києва за справою № 910/7960/18 від 18.12.2018. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78926361>.

3. Див. докладніше : Arshad Humaira, Bin Jantan Aman, Abiodun Oludare Isaac. Digital Forensics: Review of Issues in Scientific Validation of Digital Evidence. Journal of information processing systems. Volume 14, No 2 (2018), pp. 346–376. URL : <http://xml.jips-k.org/full-text/view?doi=10.3745/JIPS.03.0095>.

4. Постанова Львівського апеляційного господарського суду від 10.09.2018 р. у справі № 914/2505/17. <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/76542389>

5. Зозуля Н. Електронні докази за кордоном: практика застосування. <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/elektronni-dokazy-za-kordonom-praktyka-zastosuvannya/>

Акімов М. О.,

к.ю.н., доц. кафедри кримінального права, Національна академія внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Корупція (від лат. corrūptio – псування, іржавіння, підкуп) є поза сумнівом найбільшою проблемою України в усі роки її незалежності та найбільш шкідливим чинником у справі розбудови вітчизняної державності. Якщо інші посягання впливають лише на безпосередніх потерпілих, тобто